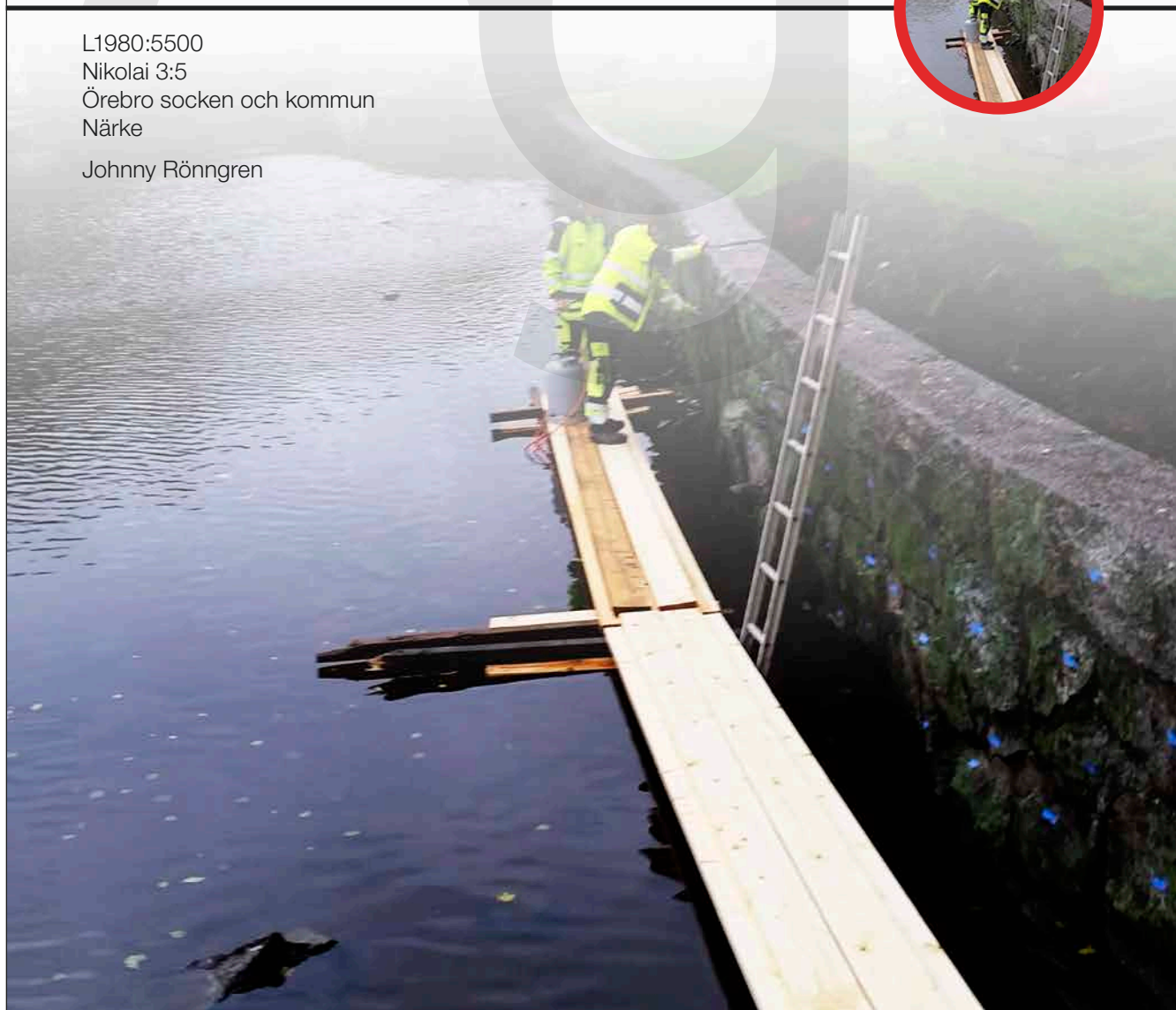

Inför reparation av Norra strandmuren vid Örebro slott

L1980:5500
Nikolai 3:5
Örebro socken och kommun
Närke
Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerat i rött.*

© 2019 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2019:26

Författare	Johnny Rönngren
Grafisk form	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Helmut Bergold
Omslagsfoto	Norra strandmuren invid Svartån.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2019:26

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Inför reparation av Norra strandmuren vid Örebro slott

L1980:5500
Nikolai 3:5
Örebro socken och kommun
Närke

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-5319-2018

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Örebro
Landskap	Närke
Socken	Örebro
Fastigheter	Nikolai 3:5

Fornlämningsnummer	L1980:5500
Lämningstyp	Slott/herresäte
Datering	Medeltid – historisk tid

Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-09-20
Länsstyrelsens diarienummer	431-5319-2018
Arkeologgruppens projektnummer	Ag2018_74

Projektledare	Johnny Rönngren
Fältpersonal	Johnny Rönngren

Undersökningstid	2018-10-09 till 2018-10-16
Exploateringsyta	10 m ²
Undersökt yta	10 m ² , 12 löpmeter
Inmätningsteknik	Handinmätning
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Tidigare undersökningar	7
Syfte och frågeställningar	9
Metod	9
Genomförande och resultat	11
Tolkning	15
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	15
Referenser	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	17
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	17

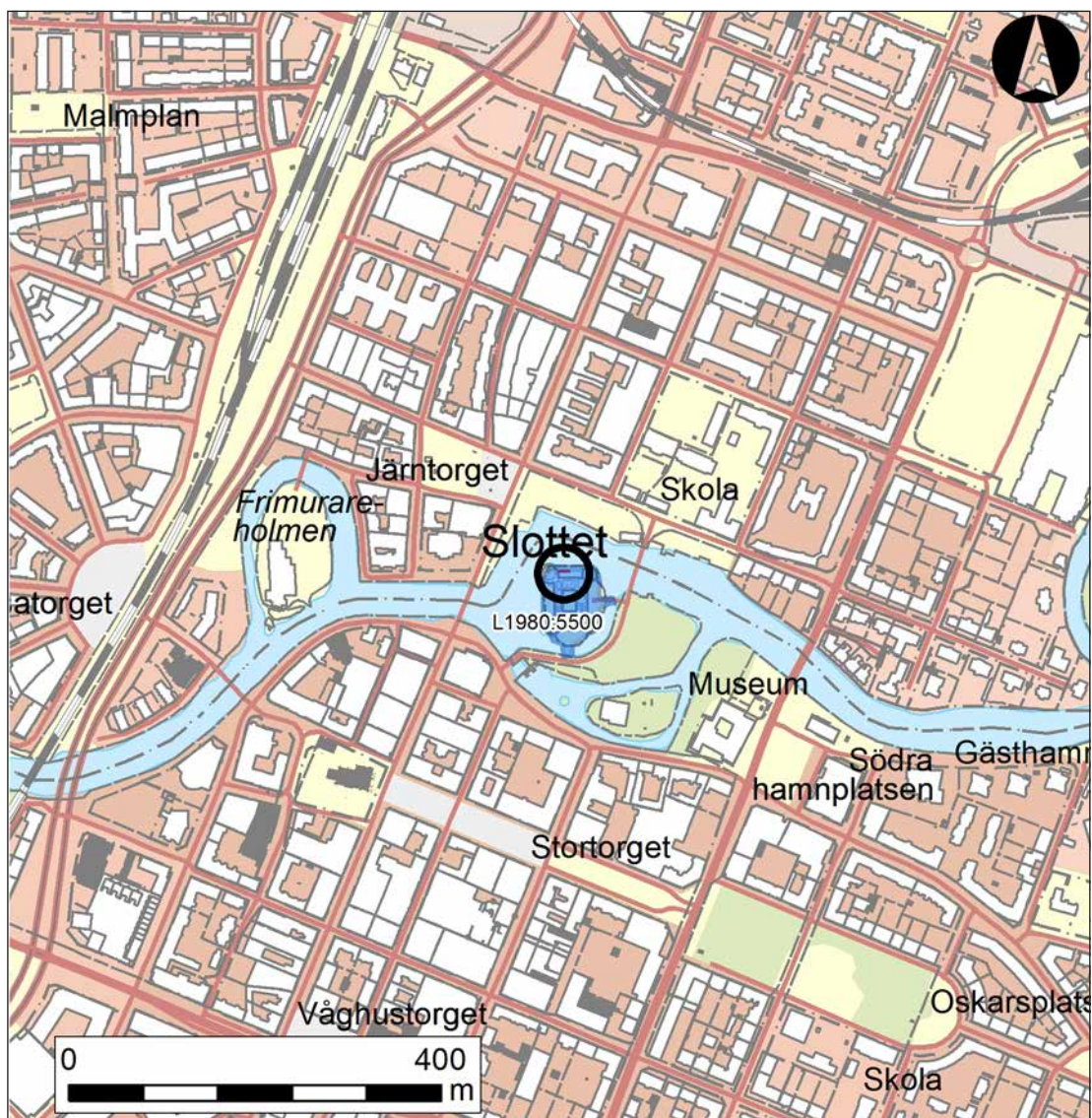
Figur 1. Karta över Örebro med den aktuella undersökningsplatsen markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

I samband med att en sträcka om cirka 15 meter av den norra strandmuren i Örebro slott skulle repareras utfördes en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. En arkeolog övervakade arbetet i samband med att ett schakt öppnades bakom stenmuren. Vid detta arbete observerades en stenfyllning som utgjordes av återanvänd byggsten, troligen från de delar av slottet som rivits under 1700-tal. Sannolikt kommer materialet från den så kallade "fyrkanten" som revs åren 1758–1764. Strandmurarnas syfte har varit att förhindra erosion från Svartån som riskerade att underminera slottsbyggnaden.

Inledning

Då delar av den norra strandmuren till Örebro slott (L1981:5500) riskerade att rasa ut i Svartån vid uteblivet underhåll, utfördes en renovering av muren. Stenarna plockades bort och jorden bakom den ersattes med grus och singel. Stenarna monterades därefter upp igen. I samband med renoveringen utförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län. Arbetet utfördes den 9 och 16 oktober 2018. Uppdraget bekostades av Statens fastighetsverk.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan över Örebro med undersökningsområdet vid Örebro slott markerat med svart cirkel. Skala 1:8 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Örebro slott är beläget i norra delen av staden där en grusås och Svartån möts. Platsen är strategisk då den överblickar och kontrollerar handelsvägarna. Den äldsta källa som omnämner en befäst byggnad i Örebro härrör från år 1364 (SDHK:8485).

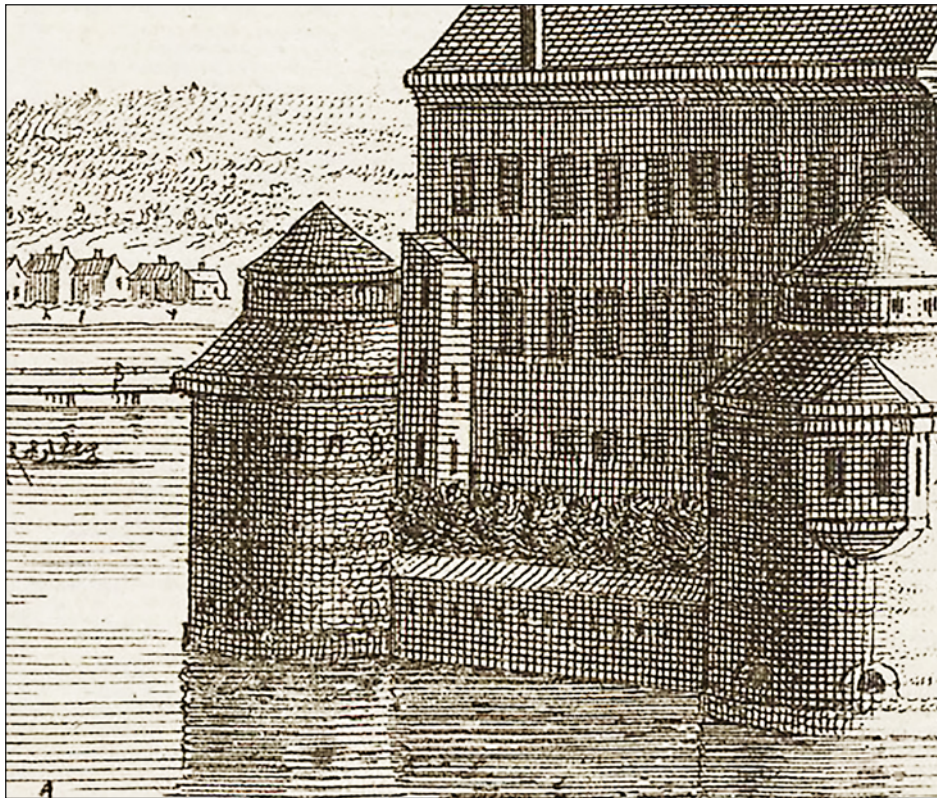
Det aktuella arbetet utfördes på slottets norra strandmur. Under åren 1614 och 1615 uppmurades på den norra sidan av slottet den så kallade "fyrkanten". Den uppfördes i hörnet mellan fasaden och det nordöstra tornet. Denna utbyggnad kom att användas som en del av den kungliga sviten på slottet. Även terrasserna anses ha uppförts under 1610-talet. Under sent 1600-tal och större delen av 1700-talet förföll delar av slottet, bland annat vallarna och terrasserna samt rondelltornen. Åren 1758–1764 genomfördes en stor ombyggnation av slottet där bland annat "fyrkanten" revs och rondelltornen försågs med baser av gråstensmur till skydd mot vattnet som tidigare underminerat slottsbyggnaden (Geijer 2002:12–13).

Tidigare undersökningar

Under de senaste åren har ett flertal arkeologiska undersökningar utförts i samband med en större ombyggnation av slottets källarvåningar (se Rönnegren 2013). Under våren år 2019 då denna rapport författats har ytterligare två undersökningar av den yttre borggården påbörjats, vilka också utförs av Arkeologgruppen AB (se Lst Dnr: 431-7476-2018 och 431-5858-2017).

Figur 3. Strandmuren som omger slottet. Tidigare utgjorde terrassen till höger på bild den del av slottet som låg invid vattnet. På bilden syns även den utskjutande delen av strandmuren som skulle repareras. Foto från väster.

Figur 4. I en gravyr från år 1700 syns den så kallade "fyrkanten" i hörnet mellan norra flygeln och nordöstra tornet (vänster på bild). Observera att vattnet gick ända fram emot terrassen. Källa: Suecia antiqua et hodierna, Kungliga biblioteket.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som eventuellt skulle påträffas vid schaktningsövervakningen.

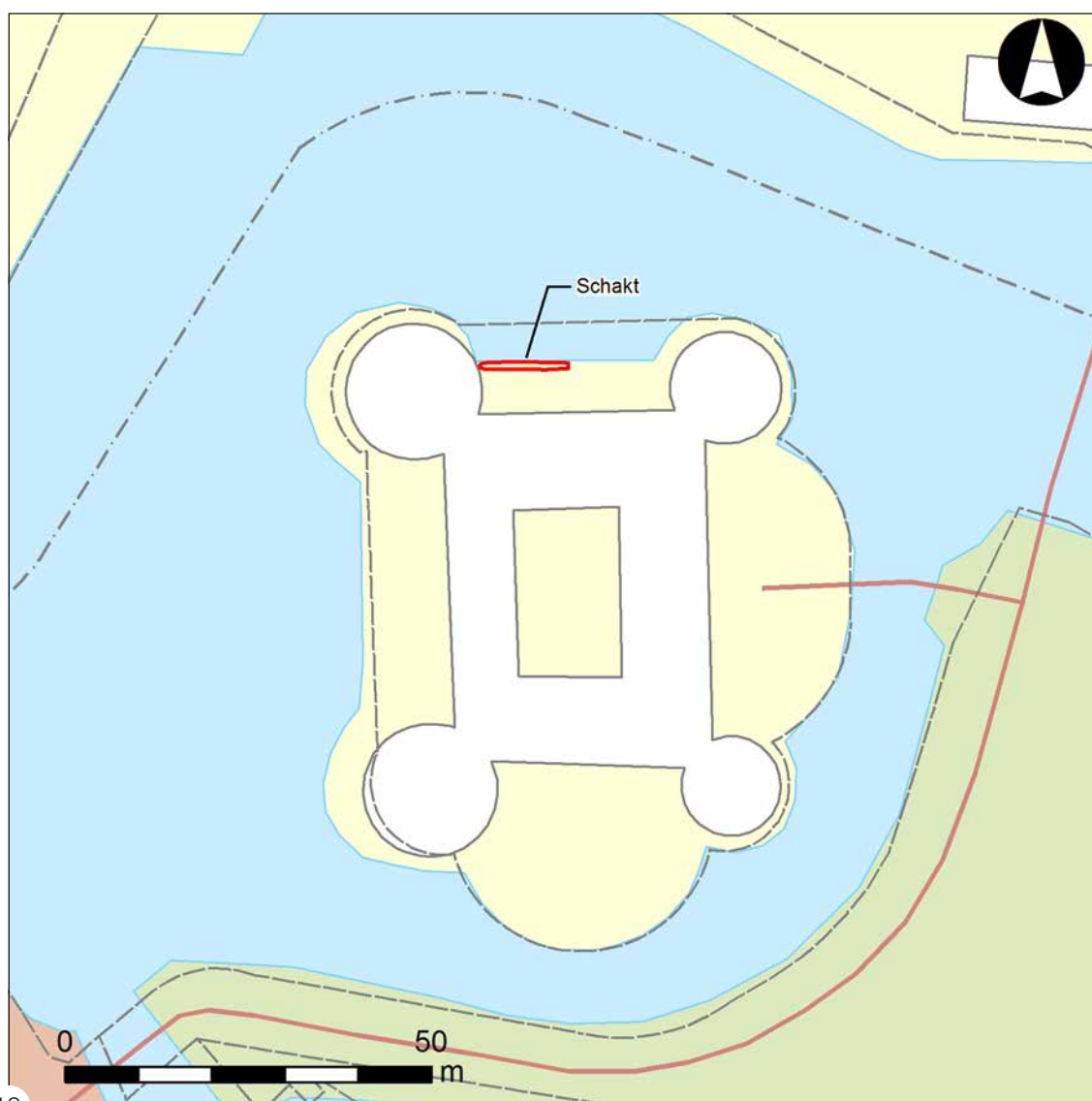
Metod

Den arkeologiska undersökningen i form av schaktningsövervakning innebär att en arkeolog närvarade vid schaktningsarbetena. Tanken var att om arkeologiska lämningar påträffas stoppar arkeologen temporärt schaktningen för att undersökning, provtagning och dokumentation ska utföras. Därefter återupptas schaktningsarbetena.

Arbetet genomfördes med skiktvis avbaning med maskin ner till anläggningsnivå eller orörd marknivå. Schakt dokumenterades skriftligt och fotograferades. Mätningarna överfördes till ArcGis 10.3.1 för bearbetning.

Figur 5. För att reparera den skadade delen av strandmuren bortplockades de tre övre skikten och jorden bakom muren grävdes bort för att senare fyllas igen med grus. Foto från väster.

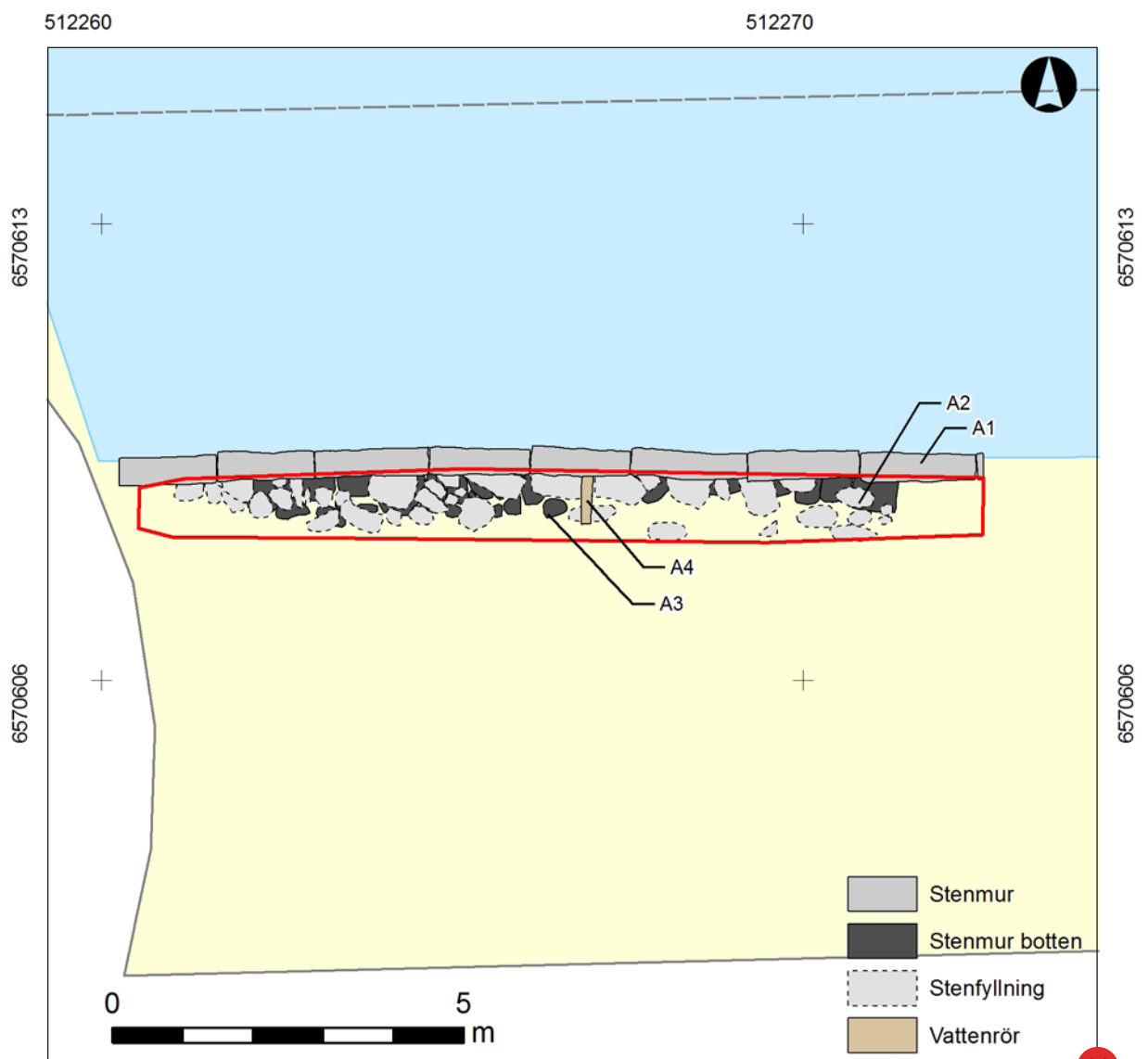

Figur 6. Läge för schaktet som grävdes vid norra strandmuren i Örebro slott. Skala 1:1 000.

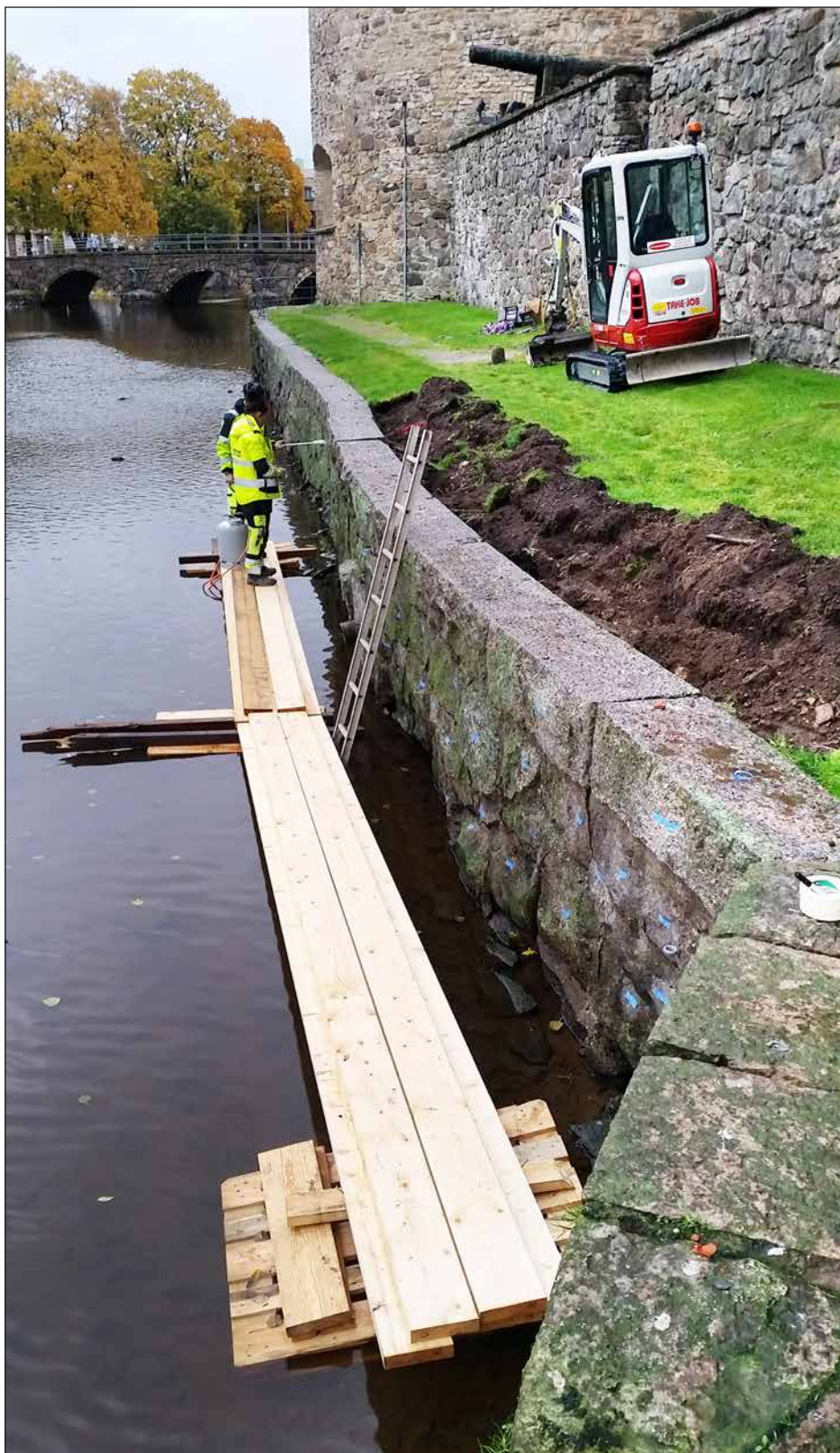
Genomförande och resultat

Inledningsvis grävdes ett cirka 12 meter långt och 0,8 meter brett schakt längs den skadade delen av strandmuren. Vid den första arbetsetappen grävdes schaktet ned till 0,7–0,8 meters djup. Vid den andra etappen grävdes schaktet ytterligare 0,5–0,7 meter ned till schaktbotten som utgjordes av murens bottenstenar.

Strandmurens yttre stenar som syns ut mot stan utgör givetvis en egen kategori av tuktade och bearbetade stenar som behandlats på plats för att passa in i varandra. De var raka och släta utåt, men oregelbundna inåt och nedåt. Baktill och mellan stenskiften påträffades flata stenar av samma typ som murstenen, vilka alltså utgjordes av stenar som hackats loss på plats och kommit att nyttjas som kilstenar mellan murens stenskiift. Den översta stenraden utmärkte sig även utifrån murens övriga stenskiift, då stenarna var betydligt längre, omkring 1,1–1,4 meter långa och 0,4 meter breda. De undre skiftens stenar varierade vad gäller längd och bredd.

Figur 7. Schaktplan med översta och understa skiftet på strandmuren. Bakom strandmuren påträffades en jordblandad stenfyllning. Skala 1:100.

Figur 8. Inledande schaktning bakom strandmuren, samtidigt märks alla stenar upp inför bortmontering. Foto från väster.

Jordlagret bakom strandmuren utgjordes av ett 0,3 meter tjockt lager matjord. I matjorden påträffades en åskledare och tre kraftiga kablar som låg nedgrävda parallellt med strandmuren. Under matjorden påträffades en jordinblandad stenfyllning. Stenarna var 0,1–0,8 meter stora och utgjordes av både obearbetad- och huggen natursten. Flera stenar var delvis täckta av ett äldre, gulaktigt kalkbruk, i vissa fall med påmurade tegelstenar. Stenfyllningens stenar var inte fogade tillsammans med strandmuren utan hade ett mellanrum mellan varandra. Både i de större stenar som påträffades i stenfyllningen samt från strandmurens tre nedersta skift påträffades stenar med borrhål av varierande storlek om 32 till 20 millimeter.

Figur 9. Till vänster i bild syns strandmurens två översta skikt. Till höger syns de påträffade kablarna samt delar av stenpackningen som låg bakom strandmuren. Foto från väster.

Figur 10. Profil som visar de två översta skiften. Emellan stenskiŧten finns packning med jord och inkilade flata stenskärvor. Foto från öster.

Tolkning

Stenfyllningen bakom stenmuren uppvisar flertalet spår av att de består av återanvänd byggsten då de var täckta med kalkbruk, i vissa fall med delar av tegelstenar påmurade. Strandmuren har alltså uppförts med återanvända stenar från en riven stenbyggnad. Sannolikt från den så kallade "fyrkanten" som revs under 1750- och 1760-tal, och därmed samtidigt som strandmurarna uppfördes.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen har uppfyllts då lämningarna dokumenterats, daterats och relaterats till en historisk händelse som kan kopplas till skriftligt källmaterial.

Referenser

Tryckta källor

Geijer, M. 2002. *Örebro slott – från 1700-tal till 2000-tal*. Göteborgs universitet. Avdelningen för Kulturvård 2002:3.

Rönngren, J. 2013 *Örebro slott – provgropar i västra och norra flygelns källarvåning*. Särskild arkeologisk undersökning. Arkeologgruppen AB rapport 2013:07.

Arkivmaterial

KUNGLIGA BIBLIOTEKET

Gravyr av Örebro år 1700. Från Suecia antiqua et hodierna, Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbreven

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
1	12x0,8	0,9-1,2	Översta 0,3 meter utgjordes av matjord där flertal kablar påträffades. Därunder jordinblandad stenpackning ned till schaktbotten.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Storlek/m	Beskrivning
A1	Strandmur	1,1–1,4x0,4	Översta skiftet på strandmuren utgjordes av huggen granitsten med släta sidor.
A2	Stenfyllning	12x0,5	Jordinblandad stenfyllning bestående av huggen sten och natursten. Flera stenar var täcka med kalkbruk, vilket tyder på att de är återanvända. Stenar mellan 0,1–1 meter stora. Förekomst av borrhål med varierande storlek om 32, 25 och 22 millimeter.
A3	Strandmur	0,40,6x0,4–0,4	Det fjärde skiftet som också utgör bottenskiift består av huggen natursten. Förekomst av borrhål med varierande storlek om 32, 25 och 22 millimeter
A4	Dränering	0,4 diam	Dräneringsrör som löper genom muren och ut i Svartån.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2019:26

